

GAP

GENEL

GAP BÖLGESİ'NDE
GÖÇ HAREKETLERİ

T.C. BAŞBAKANLIK GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI DOKÜMANIASYON	
YER NO	7
DEMİRBAŞ NO	4

T.C.
BAŞBAKANLIK
GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ
BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

T.C.
BAŞBAKANLIK
GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ
BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

GAP BÖLGESİ'NDE
GÖÇ HAREKETLERİ

T.C. BAŞBAKANLIK GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI DOKÜMANTASYON MERKEZİ	
YER NO	76-B
DEMİRBAŞ NO	4924

Aralık, 1993

T. C.
BAŞBAKANLIK
GAP
BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

No :

İÇİNDEKİLER

- I- Nüfusun Doğumyeri ve Cinsiyete Göre Dağılımı
- II- İllerin Net Göç Alma ve Göç Verme Oranları
- III- GAP Bölgesi'nde İç Göçün Kaynaklarına Göre Dağılımı
- IV- GAP Bölgesi'nden ve GAP Bölgesi'ne Göç
- V- Bölge İçi Göç
- VI- Bölge İl Nüfusları İçinde Bölge İl Doğumluların Oranı

GAP Bölgesi'nde nüfusun yerleşmelere dağılımında kentsel yerleşme lehine beliren nüfus hareketinin il dışından değil, geniş ölçüde illerin kır kesimlerinden kaynaklandığı söylenebilir. Başka bir deyişle, kentsel yerleşimlerin gösterdiği hızlı artış, iller arasındaki nüfus alışverişini ölçü alan iç göç tanımının yokumsadığı bir nüfus dinamiğiyle, yani Bölge'nin ya da illerin kırsal yerleşimlerinden kentsel merkezlere doğru olan nüfus yönelimiyle açıklanabilir.

I- NÜFUSUN DOĞUM YERİ VE CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI:

Gerçekten, Bölge illerinde yaşayan nüfusun doğum yerlerine bakıldığında, başka il doğumlu nüfusun çok sınırlı bir düzeyde kaldığı gözlenmektedir. Bu nüfusun da yüksek bir olasılıkla ve çoğunlukla ildeki-başka il doğumlu-görevlilerden oluştuğu kestirilebilir (Çizelge 1).

ÇİZELGE 1
Nüfusun Doğumyeri ve Cinsiyete Göre Dağılımı (1985)

İller	İlde Doğanların İlde Yaşayanlara Oranı (%)		
	Toplam	Erkek	Kadın
-- ADIYAMAN	95.0	94.6	95.5
-- DİYARBAKIR	86.8	85.0	88,7
-- GAZİANTEP	86.7	85.4	88.1
-- MARDİN	93.6	91.3	95.9
-- ŞANLIURFA	93.3	91.7	95.1
-- SİİRT	87.4	85.6	89.2
-- BÖLGE	89.9	88.3	91.7

(DİE, NSEN, 1985)

Çizelgeden izlenebileceği gibi, Bölge illerinde yaşayanların yaklaşık % 90.0'ı yaşadığı ilde doğmuş ya da ilin yerlisidir. Yabancı doğumlu nüfusun çok düşük bir düzeyde olması, Bölge illerinin iç göçe geniş ölçüde kapalı olduğunun göstergesidir. Duruma cinsiyet açısından bakıldığında yerli nüfus içinde kadın oranının (% 91.7), erkeklere (% 88.3) göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu fark, kadınların nüfus hareketine daha düşük oranda katılmasından doğmaktadır.

Yerli nüfus oranı illere göre kimi değişmeler göstermektedir. Bu oran Adıyaman ve Şanlıurfa'da en yüksek, Gaziantep ve Diyarbakır'da en düşük düzeydedir. Bu bulgu da, ilk iki ilin yerli nüfusunu bir ölçüde koruyabildiği gibi, dıştan daha az nüfus almasıyla, son iki ilin ise gelişmişlik düzeyine bağlı olarak iç göçe görece daha açık olmasıyla açıklanabilir.

II- İLLERİN NET GÖÇ ALMA VE GÖÇ VERME ORANLARI:

Bölge illeri, kısa döngülü (köylerden il ve ilçe merkezlerine doğru) bir göç hareketine sahne olmakla birlikte, il dışından çok düşük düzeyde nüfus alan, buna karşılık dışa göç veren illerdir.

Gerçekten, 1965'ten beri GAP Bölgesi için net göç hep eksi olmuştur (1). Başka bir deyişle, Bölge'nin dışa verdiği nüfus, dıştan aldığı nüfustan sürekli fazla olmuştur. Son yıllarda net dış göç oranında görece düşük olmakla birlikte, ortalama net dış göç oranları, her zaman Türkiye ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir. 1970'den sonraki dönemler için GAP Bölgesi'nin net dış göç oranları, Türkiye oranının iki katıdır (Çizelge 2).

ÇİZELGE 2
İllerin Net Göç Alma ve Göç Verme Oranları (%)

İller	1965-70	1970-75	1975-80	1980-85
-- ADIYAMAN	- 7.4	- 8.7	- 3.2	- 3.5
-- DİYARBAKIR	- 1.1	- 1.6	- 2.2	- 1.5
-- GAZİANTEP	0.9	1.3	- 0.2	- 0.5
-- MARDİN	- 3.7	- 2.8	- 5.3	- 3.2
-- ŞANLIURFA	- 3.9	- 8.0	- 5.9	- 2.0
-- SİİRT	- 1.0	- 1.3	- 2.6	- 3.8
-- BÖLGE	- 2.7	- 3.5	- 3.2	- 2.1

(DİE, Daimi İkametgaha Göre İç Göçler (DİİG), 1985)

Çizelge 2'den de izlenebileceği gibi, GAP Bölgesi'nin net dış göç oranı sürekli % -2.0'nin üzerinde gerçekleşmiş, bu oran 1970-75 yılları arasında en yüksek değerine ulaşmıştır. Net dış göç oranı en yüksek iller, 1975'e kadar Adıyaman ve Şanlıurfa iken, 1975'de bu illere Mardin eklenmiş, 1980-85 yılları arasında Şanlıurfa'nın nüfus yitirme oranı düşerken Adıyaman ve Mardin'le birlikte Siirt önceliği almıştır.

Buna karşılık net dış göç oranı en düşük iller, Gaziantep ve Diyarbakır'dır. Ancak 1975'e kadar göç yoluyla nüfus alan Gaziantep, giderek düşük oranda da olsa nüfus veren bir il'e dönüşmüş, Diyarbakır ise net göçü aynı düzeyde eksi veren il özelliğini bugüne kadar korumuştur.

(1) Net göç oranı, göç eden net nüfusun (iç ve dışa göç farkının) yıl ortası fiili (de facto) nüfusa oranıdır.

III- GAP BÖLGESİ'NDE İÇ GÖÇÜN KAYNAKLARINA GÖRE DAĞILIMI:

Kısacası, GAP Bölgesi'nin dışa verdiği göç, her zaman dıştan aldığı göçten fazla olmuştur. 1980-85 yılları arasında GAP Bölgesi'ne iç (dışardan) göçle, Bölge'den dış (içerden) göçün verdiği tablo şudur (Çizelge 3).

ÇİZELGE 3
GAP Bölgesi'ne İç Göçün Kaynaklarına Göre Dağılımı (1980-85)

İller	GAP Bölgesi		Komşu İller(1)		Çukurova Bölgesi(2)		Metropol. Merkez(3)		Diğer İller		Toplam
	%	%	%	%	%	%	%	%	%		
ADİYAMAN	1.857	12.7	2.407	16.5	2.542	17.4	2.667	18.3	5.113	35.1	14.586
DIYARBAKIR	9.470	23.5	5.744	14.3	3.066	7.6	9.973	24.7	12.047	29.9	40.300
GAZİANTEP	8.978	24.3	6.571	17.8	5.479	14.8	6.037	16.4	9.833	26.7	36.898
MARDİN	6.031	26.6	1.293	5.7	2.164	9.6	5.494	24.2	7.676	33.9	22.658
ŞANLIURFA	5.344	19.2	1.613	5.8	7.630	27.4	5.127	18.4	8.087	29.2	27.801
SIİRT	5.181	29.3	2.402	13.6	1.208	6.8	3.533	20.0	5.363	30.3	17.687
BÖLGE	36.861	23.0	20.030	12.5	22.089	13.8	32.831	20.5	48.119	30.1	159.930

(DİE, DİİG, 1985)

- (1) Komşu İller: Bingöl, Bitlis, Elazığ, Hakkari, Malatya, Muş, Kahramanmaraş ve Van'dır.
- (2) Çukurova Bölgesi: Adana, Hatay ve İçel'dir.
- (3) Metropoliten Merkezler: Ankara, İstanbul ve İzmir'dir.

Görüldüğü gibi, GAP Bölgesi'ne olan iç göçün yaklaşık dörtte biri yine GAP Bölgesi'nden kaynaklanmış, komşu iller de hesaba katıldığında üçte biri aşkın bir bölümü (% 35.5'i) yerel alanla sınırlı kalmıştır. Diğer il doğumluların Bölge'ye olan göçte üçte bire yakın bir ağırlığı vardır.

İç göçün yöneldiği iller arasında öncelikli olanlar Diyarbakır ve Gaziantep'dir. Adıyaman ve Siirt ise Bölge'ye olan göçten en düşük payı almaktadır.

İllere olan göçün kaynaklarına bakıldığında, tümü için "diğer" illerin görece ağırlık taşımasına karşılık, Şanlıurfa'ya olan göçte Çukurova'nın, Siirt'e olan göçteyse GAP Bölgesi'nin görece bir öncelik kazandığı anlaşılmaktadır.

IV- GAP BÖLGESİ'NDEN VE GAP BÖLGESİ'NE GÖÇ:

Bölge'ye göçün çizdiği tablo 1975-80 dönemiyle karşılaştırıldığında, GAP Bölgesi'ne olan göçün yöneldiği iller bakımından durumun değişmediği ortaya çıkmaktadır.

Bölge'ye göç, Bölge'den göçle karşılaştırıldığında, Bölge'nin anılan dönemde, iç göçle aldığı nüfusun % 48.3 fazlasını dış göçle verdiği anlaşılmaktadır (Çizelge 4).

ÇİZELGE 4

GAP Bölgesi'ne İç Göçün Kaynaklarına Göre Dağılımı (1980-85)

İller	GAP Bölgesi		Komşu İller		Çukurova Bölgesi		Metropol. Merkez		Diğer İller		Toplam
	%	%	%	%	%	%	%	%	%		
ADİYAMAN	3.162	11.3	4.859	17.4	8.985	22.3	6.384	22.9	4.490	16.1	27.880
DİYARBAKIR	5.773	11.2	3.149	6.1	10.271	19.9	16.892	32.7	15.597	30.1	51.682
GAZİANTEP	3.970	9.6	3.424	8.3	3.424	8.3	11.624	28.2	10.532	25.6	41.134
MARDİN	8.535	21.2	1.104	2.7	8.596	21.5	12.083	30.0	9.914	24.6	40.232
ŞANLIURFA	8.536	20.4	1.727	4.1	14.626	34.8	8.142	19.4	8.931	21.3	42.018
SIİRT	6.829	20.0	1.959	5.7	7.297	21.4	7.879	23.1	10.201	29.8	34.165
BÖLGE	38.861	15.5	16.222	6.8	61.399	25.9	62.964	26.6	59.665	25.2	237.111

(DİE, DİİG, 1985)

Bölge'nin dış göç tablosu, iç göç tablosundan anlamlı biçimde farklıdır. Dış göçte GAP Bölgesi'nin payı % 15.4'de, komşu illerle birlikte yakın çevrenin payı % 22.3'de kalırken, metropoliten merkezlerle Çukurova'nın payı yarıyı aşmaktadır. Dış göç payıyla sayısal olarak Diyarbakır önceliği alırken, yaklaşık aynı sayıda göç veren Şanlıurfa, Gaziantep ve Mardin ikinci sırada, Siirt ve Adıyaman ise son sırada yer almaktadır.

Dış göç tablosu 1975-80 verileriyle karşılaştırıldığında, göç eden nüfusun yöneldiği merkezler bakımından durumun değişmediği, ancak anılan dönemde birinci sırada yer alan Şanlıurfa'nın önceliği Diyarbakır'a bıraktığı saptanmaktadır.

GAP Bölgesi'nden ve GAP Bölgesi'ne net göçe bakıldığında, beliren tablo şudur (Çizelge 5).

ÇİZELGE 5

GAP Bölgesi'nden ve GAP Bölgesi'ne Net Göç (1980-85)
(Kaynak ve Hedef Bölgelerine Göre)

İller	GAP Bölgesi	Komşu İller	Çukurova Bölgesi	Metropol. Merkez	Diğer İller	Toplam
ADİYAMAN	-1.305	-2.452	-6.443	-3.717	623	- 13.294
DİYARBAKIR	3.697	2.595	-7.205	-6.919	-3.550	- 11.382
GAZİANTEP	5.008	3.147	-6.145	-5.277	- 699	- 4.236
MARDİN	-2.504	189	-6.432	-6.589	-2.238	- 17.574
ŞANLIURFA	-3.248	- 114	-6.996	-3.015	- 844	- 14.217
SIİRT	-1.648	443	-6.089	-4.346	-4.838	- 16.478
BÖLGE-Sayı	-	3.808	-39.310	-29.863	-11.546	- 77.181
" -Oran	-	-4.9	51.1	38.8	15.0	-

(DİE, DİİG, 1985)

Görüldüğü gibi, GAP Bölgesi bütün olarak net göçü eksi olan, kısacası göç veren bir bölgedir. İller arasında sayısal olarak net göçü en yüksek olanlar, Mardin ve Siirt'dir. Buna karşılık Gaziantep, net göçü en düşük olan il'dir.

Gaziantep ve Diyarbakır, GAP Bölgesi ve komşu iller için net göçü artı olmakla birlikte, özellikle Çukurova Bölgesi ve Metropolitan merkezlere verdiği nüfusla net göçü eksi veren illerdir.

Net göçe GAP Bölgesi içinde bakıldığında, sırasıyla Şanlıurfa, Mardin, Siirt ve Adıyaman'ın Gaziantep ve Diyarbakır lehine nüfus yitirdiği, nüfus yitiren iller arasında Şanlıurfa ve Mardin'in önde geldiği gözlenmektedir.

GAP Bölgesi'nden net dış göçün (net eksi göçün) % 51.1'i Çukurova Bölgesi'ne, % 38.8'i ise Metropolitan alanlara olmaktadır. GAP Bölgesi için net göçün artı verdiği iller, yalnızca komşu illerdir. Bu net iç göçün (net artı göçün) boyutu da küçüktür.

Bu durum 1975-80 dönemiyle karşılaştırıldığında, GAP Bölgesi için net göçün sayısal olarak azalma gösterdiği gibi, nüfus alışverişinin genel eğiliminde anlamlı değişmelerin olduğu anlaşılmaktadır. Bir önceki dönemde net dış göçte metropolitan alanlar % 40.7 ile ilk sırayı, Çukurova Bölgesi % 37.2 ile ikinci sırayı alırken, 1980-85 döneminde Çukurova öncelik kazanmış, bu arada anılan gruplar dışında kalan illerin payı azalmıştır.

VI- BÖLGE-İÇİ GÖÇ:

GAP Bölgesi'nin kendi içindeki nüfus hareketlerine bakıldığında, net göçü artı veren illerin sırasıyla Gaziantep ve Diyarbakır olduğu, diğer illerin anılan iki il lehine nüfus yitirdiği anlaşılmaktadır (Çizelge 6).

ÇİZELGE 6
GAP İllerinden GAP İllerine Net Göç (1980-85)

Kaynak İller	Adıyaman	D.Bakır	G.Antep	Mardin	Ş.Urfa	Siirt	Toplam
ADİYAMAN	--	16	-1.256	-1	-129	155	-1.305
DIYARBAKIR	-16	--	108	2.280	546	779	3.697
GAZİANTEP	1.256	-108	--	152	3.419	289	5.008
MARDİN	1	-2.280	-152	--	-442	369	-2.504
ŞANLIURFA	219	-546	-3.419	442	--	56	-3.248
SIİRT	-155	-779	-289	-369	-56	--	-1.648
TOPLAM	1.305	-3.697	-5.008	2.504	3.248	1.648	--

(DİE, DİİG, 1985)

Çizelgeden izlenebileceği gibi, GAP Bölgesi'nde net dış göç, Şanlıurfa ve Adıyaman'dan Gaziantep'e, Mardin'den Diyarbakır'a, Siirt'den tüm GAP İllerine doğrudur.

Bu eğilim, bir önceki döneme göre Siirt açısından bir değişmeyi yansıtmaktadır. 1975-80 döneminde GAP İlleri için net göçü artı olan Siirt, bu dönemde Diyarbakır öncelikli olmak üzere net göç veren bir il niteliği kazanmıştır.

VI- BÖLGE İL NÜFUSLARI İÇİNDE BÖLGE İL DOĞUMLULARIN ORANI:

Bölge illeri arasındaki nüfus alışverişine toplu olarak bakıldığında 1980-85 dönemindeki eğilimin dönemsel değil, süregelen bir eğilim olduğu ortaya çıkmaktadır (Çizelge 7).

ÇİZELGE 7

Bölge İl Nüfusları İçinde Bölge İl Doğumlarının Oranı (1985)

İller	Toplam	Adıyaman	D.Bakır	G.Antep	Mardin	Ş.Urfa	Siirt	Bölge
								Doğumlu
								Oranı(%)
ADİYAMAN	430.728	95.0	0.10	0.22	0.10	0.40	0.12	0.94
DIYARBAKIR	934.505	0.26	86.81	0.13	3.43	1.16	0.93	5.91
GAZİANTEP	966.490	1.25	0.14	86.70	0.20	3.70	0.21	5.50
MARDİN	652.069	0.09	0.53	0.11	93.6	0.36	1.02	2.11
ŞANLIURFA	795.034	0.36	0.26	0.28	1.70	93.30	0.08	2.68
SIIRT	524.741	0.05	2.22	0.09	4.96	0.12	87.40	7.44
GAP İLLERİ								
TOPLAMI	4.038.870	413.334	866.575	891.508	623.917	763.691	479.845	93.9
DİĞER								
TOPLAM	264.697	17.394	67.930	74.982	28.152	31.343	44.896	6.1
GENEL								
TOPLAM	4.303.567	430.728	934.505	966.490	652.069	795.034	524.741	100.0

(DİE, NSEN, 1985)

Çizelge herşeyden önce, Bölge illerinin iç göçe geniş ölçüde kapalı olduğu ve dıştan aldığı nüfusun bir bölümüyle yine Bölge illerinden kaynaklandığını göstermektedir. Gerçekten yerli nüfusu % 90'ın altına düşen iller, yalnızca Gaziantep ve Diyarbakır'dır. Öte yandan, tüm Bölge illerinde GAP Bölgesi dışında doğmuş olanların oranı ancak % 6.1'dir.

Duruma iller açısından bakıldığında yabancı doğumlu nüfus içinde Bölge doğumlarının oranı yaklaşık olarak Adıyaman'da % 1, Mardin'de % 2, Şanlıurfa'da % 2.5 iken, Gaziantep'de % 5.5, Diyarbakır'da % 6, Siirt'de % 7.5'dir. Başka bir deyişle Bölge içi göçten en çok pay alan il Siirt, en az pay alan il ise Adıyaman'dır.

Öte yandan, il nüfusları içinde GAP Bölgesi doğumlarının paylarına bakıldığında Siirt, Diyarbakır ve Şanlıurfa'da Mardin doğumlarının, Gaziantep'de ise Şanlıurfa ve Adıyaman doğumlarının anlamlı bir büyüklüğe ulaştığı anlaşılmaktadır. Bölge dışından nüfus alan iller ise, sırasıyla Gaziantep (% 7.80), Diyarbakır (% 7.28) ve Siirt (%5.16)'dır.